

Qualitative Analysis of Teachers' Strategies in Making Elementary Students Responsible: A Phenomenological Approach

Reza fazlalizadeh^{1*}, Mehrana sadat hosseini², Hana Hashmi³

1*. Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran

2. Educational Sciences, Elementary Education, Farhangian University, Semnan, Iran.

3. Educational Sciences, Elementary Education, Farhangian University, Semnan, Iran.

Citation (APA): fazlalizadeh, R. & et al. (2026). Qualitative Analysis of Teachers' Strategies in Making Elementary Students Responsible: A Phenomenological Approach *The journal of research in elementary education* 8(1), 1-24.

<https://doi.org/10.48310/REEK.2026.18167.1441>

ARTICLE INFO

Keywords:

Analysis, responsibility, students, elementary school, phenomenology, Qualitative

Received: 2025-01-20

Edited: 2025-12-28

Accepted: 2026-02-12

Available: 2026-03-10

ABSTRACT¹

Background and Purpose: Qualitative Analysis of Teachers' Strategies in Making Elementary Students Responsible: A Phenomenological Approach.

Methodology: The present study is applied in terms of purpose, descriptive and survey in terms of data collection, and qualitative (phenomenological) in terms of research approach and method. The statistical population included all elementary school teachers in Semnan in the academic year 2025-2026, and the sampling method (purposive - snowball) and sample size were determined by theoretical saturation method (15 people). The data collection tool in this study is a semi-structured phenomenological interview. To analyze the data collected from the interviews, the phenomenological content analysis method, the Claise model, was used. Validation techniques were used to verify the validity of the measurement tool, and the test-retest reliability method was used to verify the reliability of the measurement tool.

Results: In the conceptual map for school, family, and community responsibility strategies, 4 main themes were determined: understanding the concept, behavioral strategies, emotional experience, and contextual factors of responsibility, and 14 organizing themes including planning and organizing, following up and perseverance, asking for help from others, self-control and time management, performing assigned tasks, commitment and supervision, personal responsibility, social responsibility, competence and capability, satisfaction and pride, belonging and connection, individual and family context, school, and socio-cultural context.

Conclusion: It was shown that educational models or programs can be designed to strengthen responsibility strategies in elementary school students. These models can include group activities, practical projects, and collaborative programs that are implemented in classrooms.

* Corresponding author: Reza fazlalizadeh, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran , reza.fazlalizadeh@cfu.ac.ir

Publisher : Farhangian University

<https://reek.cfu.ac.ir/>

©2026/authors retain the copyright and full publishing rights

Extended abstract

Introduction: Students who learn responsibility in school learn how to think about ways to help each other in a larger situation to solve problems. Accordingly, the education system should connect students with each other, teach them to think and solve problems, and grow into responsible individuals in society. Responsibility is a process that a person must learn from early childhood in order to responsibly deal with the numerous tasks they face at different stages of life. Responsibility is a conscious, unforced choice in determining one's behavior and how to treat others in social relationships. Responsibility takes place during active learning in the school environment, and it is important to create conditions for the formation of responsible personalities in children.

The success of any educational system in the field of student responsibility practically establishes and forms a human society that has indicators of social and cultural development. Responsible individuals, while receiving greater and better social acceptance, are more diligent, less procrastinating, more loyal to their duties, less anxious, and ultimately perform better. A responsible individual, considering the structural framework of his/her individual and social duties, while committing to complying with them at all stages of life, also fully accepts responsibility for their consequences. Responsible behavior is considered one of the indicators of a healthy person in any society, for this reason, one of the most important goals of educational systems is the development of social skills, including responsibility.

Background and Objectives: A qualitative analysis of responsibility strategies in elementary school students is based on a phenomenological approach Case study: Elementary school teachers in Semnan city. Accordingly, the education system should connect students with each other, teach them to think and solve problems, and become responsible individuals in society.

Methodology: The present study is applied in terms of purpose, descriptive and survey in terms of data collection, and qualitative (phenomenological) in terms of research approach and method. The statistical population included all elementary school teachers in Semnan in the academic year 1403-1404, and the sampling method (purposive - snowball) and sample size were determined by theoretical saturation method (15 people). In phenomenological research, the goal is to select samples rich in information that can best represent the experience of the phenomenon under study. The data collection tool in this study is a semi-structured phenomenological interview. To analyze the data collected from the interviews, the phenomenological content analysis method, the Claise model, was used. Face and content validity were approved by experts and specialists. In order to ensure the reliability or dependability of the research, parallel coding and the organization of structured processes for recording, writing, and interpreting data were carried out. In addition, test-retest was used to ensure the reliability of the measurement tool, Validation techniques were used to verify the validity of the measurement tool, and the test-retest reliability method was used to verify the reliability of the measurement tool.

Findings: In the conceptual map for school, family, and community responsibility strategies, 4 main themes were determined: understanding the concept, behavioral strategies, emotional experience, and contextual factors of responsibility, and 14 organizing themes including planning and organizing, following up and perseverance, asking for help from others, self-control and time management, performing assigned tasks, commitment and supervision, personal responsibility, social responsibility, competence and capability, satisfaction and pride, belonging and connection, individual and family context, school, and socio-cultural context. Providing responsibility according to the students' abilities, delegating responsibility to students, providing various responsibilities, assigning safe activities, teacher's timely presence in class, teacher's responsibility in action and behavior, providing appropriate role models, material and spiritual encouragement, feedback on activities, proper behavior with students, teaching the concept of responsibility, student participation in educational, cultural, etc., participation in school work, requesting work reports, and insisting on completing homework. We have achieved delegating responsibility, delegating responsibility from childhood, delegating responsibility to create

motivation, placing the student in a real environment, boosting self-confidence, giving effective self-confidence, accompanying parents in tasks, paying attention to students, cooperating with parents in responsibilities, giving feedback by parents on tasks, giving feedback for repeating tasks, encouraging and positive feedback by the family, teaching responsibility, and having a pet. Doing things right, organizing things, performing tasks in the best way, developing a sense of usefulness and self-confidence, establishing good relationships, preparing students for social life, creating a citizenship identity, upward movement of society, progress of society, and empowerment of individuals in society were achieved.

Discussion and Conclusion: It was shown that educational models or programs can be designed to strengthen responsibility strategies in elementary school students. These models can include group activities, practical projects, and collaborative programs that are implemented in classrooms. Regarding school and teacher strategies for increasing student responsibility, we found 6 main theme codes with the titles: student participation in school activities, teacher role models in responsibility, providing positive and negative feedback to students, delegating responsibility to students and monitoring their activities, teaching the concept of responsibility based on students' age, and teacher management of student activities. Schools and teachers can be very effective in increasing students' responsibility by assigning different responsibilities appropriate to the students' age, encouraging students to participate in group activities, managing and supervising their activities, providing correct feedback on assigned activities, being a role model for teachers and showing responsibility in their work, and teaching the concept of responsibility appropriate to the students' age and gender. Families can also be very effective in increasing students' responsibility by assigning responsibilities appropriate to the children's age, giving them high self-confidence effectively and appropriately, cooperating with students in assigned activities, providing correct feedback and encouragement for assigned activities, teaching responsibility from childhood, and assigning responsibilities to pets to children. Teaching responsibility from childhood is very effective in performing tasks correctly in adulthood, as a result of the progress of society in every field.

Suggestions:- Examine the role of contextual factors: Responsibility is not a single and isolated characteristic, but is formed under the influence of various contextual factors. Future research should examine the role of contextual factors such as school culture, teacher teaching styles, student relationships, and family support in developing responsibility in elementary school students. This can be done through field observations, interviews with various stakeholders, and analysis of relevant documents.

- Comparing different approaches: The phenomenological approach is one of the appropriate approaches for exploring qualitative concepts such as responsibility. However, comparing the findings from this approach with those from other approaches such as narrative research, grounded theory, and case studies can help to gain a more comprehensive and in-depth understanding of this concept. Future research can identify the strengths and weaknesses of each approach in examining student responsibility by adopting a mixed or comparative approach.

Ethical Considerations: Compliance with Ethical Guidelines: Ethical principles were fully adhered to in this study. Participants were informed that they could withdraw from the study at any time. Additionally, all participants were made aware of the research process.

Role of Each Author: The authors contributed equally to the writing of the paper.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Acknowledgments: We thank all those who assisted us in the preparation of this Article. Students who learn responsibility in school learn how to think about ways to help each other in a larger situation to solve .

واکاوی کیفی راهبردهای معلمان در مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی:

رویکردی پدیدارشناسانه

رضا فضلعلی‌زاده^{۱*}، مهرانا سادات حسینی^۲، هانا هاشمی^۳

۱. گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.
۲. علوم تربیتی آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، سمنان، ایران.
۳. علوم تربیتی آموزش ابتدایی، دانشگاه فرهنگیان، سمنان، ایران.

مشخصات مقاله^۱

چکیده

واژه‌های کلیدی: واکاوی؛ مسئولیت‌پذیری؛ دانش‌آموزان؛ دوره ابتدایی؛ پدیدارشناسی؛ کیفی.

نویسنده مسئول:
Reza.fazlalizadeh@cfu.ac.ir

دریافت‌شده: ۱۴۰۳/۱۱/۰۱

ویرایش شده: ۱۴۰۴/۱۰/۰۷

پذیرش شده: ۱۴۰۴/۱۱/۲۳

منتشر شده: ۱۴۰۴/۱۲/۱۹

زمینه و هدف: واکاوی کیفی راهبردهای معلمان در مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی: رویکردی پدیدارشناسانه

روش: پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش پژوهش، کیفی (پدیدارشناسانه) است. جامعه آماری شامل معلمان دوره ابتدایی شهر سمنان در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بوده و روش نمونه‌گیری، هدفمند است که با تکنیک گلوله برفی و حجم نمونه به روش اشباع نظری (۱۵ نفر) تعیین گردید. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته می‌باشد. داده‌های جمع‌آوری شده از مصاحبه‌ها، به روش پدیدارشناسانه مدل کلایزی تحلیل شده است. جهت سنجش روایی ابزار اندازه‌گیری، از تکنیک‌های اعتبارسنجی و جهت پایایی ابزار اندازه‌گیری، از روش پایایی بازآزمون استفاده گردید.

یافته‌ها: در نقشه مفهومی راهبردهای مسئولیت‌پذیری مدرسه، خانواده و جامعه، ۴ اصل درک مفهوم راهبردهای رفتاری، تجربه عاطفی و عوامل زمینه‌ای مسئولیت‌پذیری و ۱۴ مضمون سازمان‌دهنده شامل برنامه‌ریزی و سازماندهی، پیگیری و پشتکار، کمک خواستن از دیگران، خودکنترلی و مدیریت زمان، انجام وظایف محوله، تعهد و نظارت، مسئولیت‌پذیری شخصی، اجتماعی، شایستگی و توانمندی، رضایت و غرور، تعلق و ارتباط، زمینه فردی و خانوادگی، مدرسه‌ای و اجتماعی-فرهنگی تعیین گردید.

نتیجه‌گیری: این تحقیق نشان داد که معلم می‌تواند با واگذاری مسئولیت‌های مختلف متناسب با سن دانش‌آموزان، تشویق به مشارکت در فعالیت‌های گروهی، مدیریت و نظارت بر انجام این فعالیت‌ها و ارائه بازخورد صحیح و مؤثر، به‌عنوان الگو عمل کرده و مسئولیت‌پذیری را متناسب با سن و جنس دانش‌آموزان آموزش دهد. این رویکرد می‌تواند بسیار مؤثر باشد.

استناد به این مقاله: فضلعلی‌زاده، رضا؛ حسینی، مهرانا سادات؛ هاشمی، هانا. (۱۴۰۵). واکاوی کیفی راهبردهای معلمان در مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی: رویکردی پدیدارشناسانه. دو فصلنامه پژوهش و نوآوری در آموزش ابتدایی ۸ (۱)، ۸۷-۶۳.

ناشر: دانشگاه فرهنگیان

©۱۴۰۵ / نویسندگان دارنده حق مولف مقاله خود بدون محدودیت هستند.

مقدمه

فرد مسئولیت‌پذیر با در نظر گرفتن چارچوب ساختاری وظایف فردی و اجتماعی خویش، ضمن تعهد به رعایت آن‌ها در تمامی ادوار زندگی، مسئولیت پیامدهای آن را نیز به‌طور کامل قبول می‌کند (رئیسی خیرآبادی و همکاران، ۱۴۰۲). مشکلات اجتماعی به اهمیت نهادها و نظام‌های مهم مرتبط به آن بستگی دارد. در این میان، نهادهای تربیتی و آموزشی به دلیل تاثیرگذاری زیاد، از نهادهای موثر اجتماعی محسوب می‌شوند (فولادچنگ، جوکار و انجم‌شعاع، ۱۳۹۹). آموزش و پرورش یکی از ارگان‌های کلیدی در هر جامعه‌ای از جمله جوامع دینی است و می‌تواند نقش تعیین‌کننده و سرنوشت‌سازی در آموزش و تربیت نسل جوان و در نتیجه آینده و سرنوشت هر مملکتی مطابق با ارزش‌های حاکم بر آن داشته باشد (تابعی و آسمانی، ۱۳۹۹). اهداف کلی و اختصاصی خدمات آموزشی، سازگاری کودکان و جوانان با زندگی اجتماعی به روشی سالم است؛ به همین دلیل، ایجاد مشکل در این نهادها می‌تواند رویکرد دستگاه‌های مرتبط را نیز درگیر کرده و کل جامعه را دچار مشکل کند. مسئولیت‌پذیر کردن دانش‌آموزان گام کلیدی برای انجام اصلاحات در این زمینه‌ها به‌شمار می‌رود (فولادچنگ و همکاران، ۱۳۹۹). معمولاً کودکان از نظر اخلاقی در قبال کارهایی که انجام می‌دهند مسئول تلقی نمی‌شوند (Daphne Brandenburg, 2021). در عصری که کودکان به‌عنوان یکی از عوامل تجدید حیات هر نسل محسوب شده و رشد کودک در تمامی ابعاد به شدت مورد توجه قرار گرفته است (Fisher & Tallant, 2019)، پرورش روحیه مسئولیت‌پذیری از اهداف غایی تعلیم و تربیت به‌شمار می‌رود (احمدی زمانی، گودرزی و دیالمه، ۱۳۹۸). دانش‌آموزانی که مسئولیت‌پذیری را در مدرسه آموخته‌اند یاد می‌گیرند که چگونه در یک موقعیت بزرگ‌تر برای حل مشکل به راه‌های کمک به یکدیگر بیندیشند. بر این اساس، نظام آموزشی باید دانش‌آموزان را با یکدیگر مرتبط سازد تا فکر کردن و حل مشکل را یاد بگیرند (رئیسی خیرآبادی، کریمی، سعیدیان، ۱۴۰۲). نتایج پژوهش‌های متعدد نشان می‌دهد که رفتار مسئولانه در روابط بین فردی سبب انعطاف‌پذیری، سازگاری اجتماعی و در نهایت موفقیت در زندگی خواهد شد. رفتار غیرمسئولانه نیز، رفتار خودخواهانه و اغتشاش را در مناسبات اجتماعی فراهم می‌سازد (Voegtlin, 2016). مسئولیت‌پذیری فرایندی است که فرد باید از اولین‌های کودکی آن را آموخته باشد تا با وظایف متعددی که در دوره‌های مختلف زندگی روبه‌رو می‌شود، مسئولانه برخورد کند (اعتمادی و همکاران، ۱۳۹۹). مسئولیت‌پذیری به نیروی اجتماعی اشاره دارد که فرد را به مسیرهای عمل مورد نیاز آن نیرو متصل می‌کند (Cook-Sather, 2010). ادبیات فلسفی مسئولیت را به‌عنوان یک مفهوم اخلاقی در نظر می‌گیرد (Aubert, Garrau & De Latour, 2019). مسئولیت‌پذیری یک انتخاب آگاهانه و بدون اجبار در تعیین رفتار خود و چگونگی رفتار با دیگران در مناسبات اجتماعی است (Escarti, Wright, Pascual & Gutierrez, 2019). افزایش مقاومت فرد در برابر شرایط، احساس مسئولیت یا احساس تکلیف نامیده می‌شود تا به‌جای پیروی از فشارهای بیرونی، از الزام‌های درونی تبعیت کند (جلالی، چراغ‌ملایی و خدابخش پیرکلانی، ۱۳۹۸). مسئولیت‌پذیر بودن به معنای پاسخگو بودن برای چیزی است که در اختیار، کنترل یا مدیریت خود است (Cook-Sather, 2010). با توجه به نقش مهم مسئولیت‌پذیری، تقویت و افزایش حس مسئولیت‌پذیری افراد اهمیتی دوچندان دارد. از آنجا که مسئولیت‌پذیری جزو ویژگی‌های اکتسابی افراد به‌شمار می‌رود، نمی‌توان نقش مهم عوامل آموزشی و فرهنگی را در ارتباط با آن نادیده گرفت (رئیسی خیرآبادی، کریمی و سعیدیان، ۱۴۰۲). کودکان در ابتدا ارزش‌ها را از خانواده خود، رسانه‌ها، هم‌سالان خود و گروه‌های بازی یاد می‌گیرند (Guzel & Gungor, 2017). مسئولیت‌پذیری طی یادگیری فعال در محیط مدرسه صورت می‌گیرد و ایجاد شرایط برای شکل‌گیری شخصیت مسئولیت‌پذیر در کودکان، مهم است (Dementiy & Grogoleva, 2016). موفقیت هر نظام آموزشی در حوزه مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، عملاً باعث پایه‌ریزی و شکل‌گیری یک جامعه انسانی می‌شود که از شاخص‌های توسعه یافتگی اجتماعی و فرهنگی برخوردار است (طالبی مزرعه شاهی، مصدق و مبارکی، ۱۴۰۱). افراد مسئولیت‌پذیر در حالی که بیشتر و بهتر مورد پذیرش اجتماعی قرار می‌گیرند، سخت‌کوش‌تر هستند، کارهای خود را کمتر به تعویق می‌اندازند، وفاداری بیشتری نسبت به وظایف خود دارند، اضطراب کمتری داشته و در نهایت عملکرد بهتری از خود نشان می‌دهند (Bagdayci, 2019). فرد مسئولیت‌پذیر با در نظر گرفتن چارچوب ساختاری وظایف فردی و اجتماعی خویش، ضمن تعهد به رعایت آن‌ها در تمامی ادوار زندگی، مسئولیت پیامدهای آن‌ها را نیز به‌طور کامل قبول می‌کند (رئیسی خیرآبادی و همکاران، ۱۴۰۲). رفتار مسئولانه

از شاخص‌های انسان سالم در هر جامعه‌ای به حساب می‌آید، به همین دلیل یکی از اهداف بسیار مهم نظام‌های آموزشی، توسعه مهارت‌های اجتماعی از جمله مسئولیت‌پذیری است (شیبانی فر و همکاران، ۱۴۰۰).

مسئولیت‌پذیری به‌عنوان یکی از مهارت‌های بنیادین اجتماعی، در شکل‌گیری شخصیت سالم و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان نقش حیاتی ایفا می‌کند (Smith & Brown, 2021). دوره ابتدایی به‌عنوان مرحله حساس رشد شناختی و عاطفی کودکان، فرصتی طلایی برای تقویت این مهارت است، چراکه در این دوره الگوهای رفتاری پایه‌ای در ذهن کودک شکل می‌گیرند (Johnson, 2020). با وجود اهمیت مسئولیت‌پذیری، بسیاری از دانش‌آموزان این دوره با چالش‌هایی در بروز این ویژگی مواجه هستند که می‌تواند مانع پیشرفت تحصیلی و اجتماعی آنان شود (Lee & Kim, 2022). معلمان به‌عنوان نقش‌آفرینان کلیدی در فرایند آموزش و پرورش، تأثیر بسزایی در پرورش مسئولیت‌پذیری دارند، اما شناخت عمیق و کیفی از راهبردهای آن، به‌ویژه در چارچوب فرهنگی و اجتماعی خاص هر منطقه، نیازمند پژوهش‌های پدیدارشناسانه است (Denzin & Lincoln, 2018). در این راستا، واکاوی کیفی راهبردهای معلمان در مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی: رویکردی پدیدارشناسانه، می‌تواند به درک بهتر و توسعه روش‌های مؤثر در ارتقای این مهارت در دانش‌آموزان کمک کند.

محمدی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان کیفیت زندگی تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی، یک مطالعه کیفی تبیینی داشتند که این پژوهش از روش کیفی با رویکرد تحلیل محتوای کیفی استفاده کرده است. هدف آن بررسی و درک تجربه دانش‌آموزان ابتدایی از کیفیت زندگی تحصیلی بوده است. مشارکت‌کنندگان، دانش‌آموزان دوره ابتدایی بودند و داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری شده است. یافته‌ها منجر به شناسایی مضامین اصلی در رابطه با کیفیت زندگی تحصیلی دانش‌آموزان شد. این مضامین شامل مواردی مانند روابط با همکلاسی‌ها، روابط با معلمان، احساس تعلق به مدرسه، یادگیری معنادار، انگیزه تحصیلی و احساس مسئولیت در قبال یادگیری بوده است. یافته‌ها نشان داد که عوامل مختلفی در تجربه دانش‌آموزان از کیفیت زندگی تحصیلی نقش دارند. پژوهشگران نتیجه گرفتند که برای ارتقای کیفیت زندگی تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی، باید به جنبه‌های مختلف تجربه آن‌ها در مدرسه توجه شود؛ از جمله: بهبود روابط اجتماعی؛ ایجاد محیط یادگیری حمایتی و انگیزشی و تقویت احساس مسئولیت در قبال یادگیری. این پژوهش مستقیماً به مسئولیت‌پذیری نپرداخته، اما نشان می‌دهد که احساس مسئولیت یکی از ابعاد مهم تجربه تحصیلی دانش‌آموزان است.

موسوی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی که با عنوان بررسی رابطه بین سبک‌های فرزندپروری و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی شهر تهران انجام شد، ابزار جمع‌آوری داده را پرسشنامه سبک‌های فرزندپروری PSI با مریند و پرسشنامه مسئولیت‌پذیری قرار دادند. یافته‌ها نتایج نشان داد که بین سبک فرزندپروری مقتدرانه و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. دانش‌آموزانی که والدین مقتدر دارند، مسئولیت‌پذیری بیشتری از خود نشان می‌دهند، اما سبک‌های فرزندپروری مستبدانه، سهل‌گیرانه و طردکننده، رابطه معناداری با مسئولیت‌پذیری نشان ندادند؛ پس سبک فرزندپروری مقتدرانه که ترکیبی از قاطعیت و محبت است، نقش مهمی در تقویت مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان دارد. این یافته‌ها بر اهمیت نقش والدین و سبک‌های تربیتی آن‌ها در پرورش مسئولیت‌پذیری کودکان در دوره ابتدایی تأکید می‌کند.

احمدی زمانی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش مرور سیستماتیک عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، با تأکید بر نقش مدرسه نتیجه می‌گیرند که محیط‌های زیادی زمینه‌ساز رشد مسئولیت‌پذیری در فرد است. در واقع محیط بیرونی (خانواده، اجتماع، فرهنگ و...) با تأثیر بر محیط درونی (ویژگی‌های شخصی - وراثتی) تأثیر بسزایی در تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری دارد. در این میان، محیط مدرسه با دارا بودن سه فرایند آموزشی، پرورشی و سازمانی بیشترین توجه را از سوی پژوهشگران به خود جلب کرده است. از این میان، روش تدریس معلم، محتوای درس، مشارکت دانش‌آموز در مدرسه، انضباط، ویژگی معلم به‌عنوان الگو، تشویق و توجه به ویژگی فردی در مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان نقش دارد.

رحیمی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان تجربه زیسته دانش‌آموزان از مدرسه شاد، یک مطالعه پدیدارشناسی تبیینی داشتند که این پژوهش از روش پدیدارشناسی استفاده کرده است. هدف، تبیین تجربه زیسته دانش‌آموزان از مدرسه شاد بوده است. مشارکت‌کنندگان، دانش‌آموزان مقاطع مختلف تحصیلی بودند و داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق پدیدارشناسانه جمع‌آوری شده است. یافته‌ها نشان داد که تحلیل داده‌های پدیدارشناسانه منجر به کشف مضامین اصلی مربوط به تجربه مدرسه

شاد از دیدگاه دانش‌آموزان شد. این مضامین شامل احساس امنیت و آرامش، روابط مثبت و حمایت‌کننده با همکلاسی‌ها و معلمان، یادگیری فعال و جذاب، فرصت برای ابراز وجود و مشارکت و احساس مسئولیت و تعلق به مدرسه بوده است. پژوهشگران نتیجه گرفتند که مدرسه شاد از دیدگاه دانش‌آموزان، مدرسه‌ای است که در آن احساس امنیت، روابط مثبت، یادگیری معنادار و احساس مسئولیت و تعلق وجود داشته باشد؛ پس رویکرد پدیدارشناسی می‌تواند در درک عمیق تجربیات دانش‌آموزان از پدیده‌های آموزشی و پرورشی مفید باشد.

یافته‌های پژوهش طالبی مزرعه شاهی، مصدق و مبارکی (۱۴۰۱) با عنوان تعیین رابطه درسی پنهان با مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان مدارس متوسطه حاکی از اثرگذاری پنهان و قوی مولفه‌های جو اجتماعی، فضای کالبدی و فیزیکی مدرسه، روابط موجود در مدرسه، تشویق و تنبیه دانش‌آموزان بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی آنان است. دشتی، پناه علی و آزموده (۱۴۰۱) نیز در پژوهشی با عنوان اثربخشی آموزش مهارت‌های حل مسئله به روش شناختی-اجتماعی بر مسئولیت‌پذیری، سازگاری اجتماعی و خودتوانمندسازی اجتماعی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه، به این نتیجه رسیدند که مهارت حل مسئله در فراگیران باعث می‌شود در اجتناب از موقعیت‌ها، آن‌ها را پذیرش کنند و احساس تعلق به موقعیت و تکالیف داشته باشند. توانایی حل مسئله، اعتمادبه‌نفس و احساس کارآمدی را در افراد بالا می‌برد، در نتیجه در رویارویی با چالش‌های روزمره با احساس امنیت بیشتری به تعامل می‌پردازند و به شکلی خودانگیزخته به وظایف و مسئولیت‌های خود متعهد می‌گردند.

دوران کودکی در ترسیم شخصیت انسان در آینده نقش بسزایی دارد (دشتی، پناه علی و آزموده، ۱۴۰۱). دانش‌آموزان در سنین پایین احساس مسئولیت را از والدین، مدرسه، دوستان و اجتماع می‌آموزند (طالبی مزرعه شاهی و همکاران، ۱۴۰۱). به همین دلیل آسیب‌شناسی وضعیت موجود مسئولیت‌پذیری در مدارس و نظام آموزش و پرورش کشور، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است، چراکه بهبود فرایندهای یاددهی و یادگیری و در نتیجه موفقیت دانش‌آموزان به میزان مسئولیت‌پذیری و پذیرش تعهد در جنبه‌های مختلف آموزشی و اجتماعی وابسته است. بنابراین، ارزیابی آسیب‌های موجود در مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان و شناسایی عوامل موثر بر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی در نظام آموزشی می‌تواند باعث ارتقاء مسئولیت‌پذیری در اجتماع شود (طالبی مزرعه شاهی و همکاران، ۱۴۰۱).

مسئولیت‌پذیری یکی از مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان می‌باشد و دانش‌آموزانی که از سطح مسئولیت‌پذیری مطلوبی برخوردار هستند نسبت به سایر دانش‌آموزان عملکرد تحصیلی مطلوب‌تری دارند. مسئولیت‌پذیری سهم قابل توجهی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. قوانین و شرایط سخت‌گیرانه محیط آموزشی، عدم واگذاری مسئولیت به کودکان و نوجوانان از طرف معلمان، تنبیه و عدم تناسب خواسته‌های معلمان با توانایی‌های کودکان، از جمله عوامل منفی تاثیرگذار بر مسئولیت‌پذیری یادگیرندگان است (Nash & Winston, 2017). همانطور که مسئولیت‌پذیری در زندگی فردی و اجتماعی افراد چه در کودکی و چه در بزرگسالی تاثیر بسزایی دارد، تاثیر سوء مسئولیت‌گریزی نیز در زندگی فردی و اجتماعی به صورت چشمگیری قابل توجه است. دشتی و همکاران (۱۴۰۱) معتقدند که کمبود مسئولیت‌پذیری شخصی در جوامع، منجر به دردهای اجتماعی شده است و به نظر می‌رسد مردم تمایل پذیرش اعمال خود را ندارند. از آنجا که مسئولیت‌پذیری نقش بسزایی را در موفقیت یا شکست انسان ایفا می‌کند، تلاش کردیم عوامل موثر در مسئولیت‌پذیری را شناسایی کنیم. طبق تحقیقات انجام شده، بسیاری از پژوهشگران به نقش مدرسه در افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان اشاره کرده‌اند، اما در این میان نباید از تاثیر خانواده بر این مسئله غافل شد. متأسفانه انجام بسیاری از مسئولیت‌های دانش‌آموز از جمله انجام تکالیف مدرسه، به والدین محول شده است. در گذشته انجام تکالیف به عهده دانش‌آموزان بود، اما امروزه والدین به منظور حمایت از دانش‌آموزان و برای تشویق شدن فرزندان از سوی مدرسه، تکالیف فرزندانشان را انجام می‌دهند (جلایی و همکاران، ۱۳۹۸).

Montruoro & Lewis (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان مسئولیت شخصی و عدم درگیری رفتاری در تماشاگران بی‌گناه در طول رویدادهای مدیریت کلاس: اثر تعدیل‌کننده پرخاشگری معلم، معتقدند که یکی از سازه‌های مهم مرتبط با مسئولیت‌پذیری شخصی، سرزندگی تحصیلی است. این ارتباط به دلیل آن است که افزایش مسئولیت‌پذیری شخصی در دانش‌آموزان، مستلزم درگیر ساختن آن‌ها در تکالیف متعدد فردی و اجتماعی است و انجام بهینه این تکالیف به توانایی سازگاری با شرایط و مهم‌تر از همه، توانایی سرزندگی تحصیلی نیاز دارد. همچنین Santoni & Mecacci (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان رابطه بین همتاگرایی

و موفقیت در دروس روش تحقیق مبتنی بر یادگیری مشارکتی، به این نتیجه رسیدند که دانش‌آموزانی که در گروه‌های یادگیری مشارکتی به یادگیری می‌پردازند، نسبت به کسانی که به‌طور انفرادی یاد می‌گیرند، پیشرفت تحصیلی و مسئولیت‌پذیری بیشتری دارند. در همین راستا، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این سوال اصلی می‌باشد که راهبردهای مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی شامل چه مواردی می‌باشد؟

روش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش پژوهش، کیفی (پدیدارشناسانه) است که به کشف تجربیات زیسته مشارکت‌کنندگان می‌پردازد (Cresswell and Puth, 2018). جامعه پژوهش شامل کلیه معلمان دوره ابتدایی شهر سمنان در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بوده و روش نمونه‌گیری، هدفمند است که با استفاده از تکنیک گلوله برفی و حجم نمونه به روش اشباع نظری (۱۵ نفر) تعیین گردید. اشباع داده‌ها به معنای رسیدن به نقطه‌ای است که مصاحبه‌های جدیدی به یافته‌های پژوهش اضافه نمی‌کنند و مضامین اصلی به‌طور کامل نمایان شده‌اند. در پژوهش‌های پدیدارشناسی، هدف انتخاب نمونه‌های غنی از اطلاعات است که بتوانند به بهترین شکل تجربه پدیده مورد مطالعه را بازنمایی کنند. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته می‌باشد. برای تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از مصاحبه‌ها، از مدل کلایزی استفاده شده که شامل مراحل زیر می‌باشد: مطالعه دقیق و مکرر تمام مصاحبه‌ها برای کسب درک کلی و اولیه از داده‌ها؛ استخراج عبارات معنادار و شناسایی و جدا کردن جملات یا عباراتی از متن مصاحبه‌ها که به‌طور مستقیم به تجربه مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان اشاره دارند؛ تدوین معانی فرموله شده؛ خلاصه کردن و تفسیر عبارات معنادار و تبدیل آن‌ها به عبارات کلی‌تر و انتزاعی‌تر که "معانی فرموله شده" نامیده می‌شوند؛ سازماندهی معانی فرموله شده در قالب خوشه‌های موضوعی؛ گروه‌بندی معانی فرموله شده که مفاهیم مشابهی را بیان می‌کنند و شکل دادن به "مضامین" یا "تم‌ها"؛ توصیف جامع پدیده مورد مطالعه؛ ترکیب مضامین و ارائه یک توصیف جامع و غنی از تجربه زیسته مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی؛ جستجوی اعتبارسنجی یافته‌ها؛ بررسی مجدد داده‌ها و در صورت امکان بازگشت به مشارکت‌کنندگان برای تأیید یا اصلاح. برای اطمینان از روایی مصاحبه‌شوندگان در پژوهش مربوط معیارهای زیر باید رعایت شود:

- انتخاب هدفمند: مصاحبه‌شوندگان (مانند معلمان، والدین، مدیران و دانش‌آموزان) باید به‌طور هدفمند و براساس تجربه مستقیم در زمینه مسئولیت‌پذیری انتخاب شوند.
- تنوع در دیدگاه‌ها: انتخاب افرادی با تجربیات متنوع (از مدارس دولتی و غیردولتی، مناطق مختلف و با شرایط فرهنگی متفاوت) می‌تواند به افزایش اعتبار داده‌ها کمک کند.
- تأیید صلاحیت افراد: بررسی پیشینه حرفه‌ای معلمان و والدین و اطمینان از شناخت کافی آن‌ها نسبت به مفهوم مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان.
- استفاده از تکنیک‌های اعتبارسنجی: نظیر مرور مجدد داده‌ها توسط مصاحبه‌شوندگان برای اطمینان از صحت برداشت‌های پژوهشگر.

برای پایایی (قابلیت اطمینان) مصاحبه‌شوندگان:

- شفاف‌سازی سؤالات: پرسش‌های مصاحبه باید واضح و بدون ابهام باشد تا پاسخ‌های دقیق‌تری دریافت شود.
- ایجاد فضای اعتماد: ایجاد محیطی دوستانه و غیررسمی برای مصاحبه، به کاهش سوگیری و پاسخ‌های غیرواقعی کمک می‌کند.
- ثبت دقیق داده‌ها: ضبط مصاحبه‌ها و پیاده‌سازی دقیق آن‌ها برای کاهش خطای تفسیری.
- کدگذاری و تحلیل هم‌زمان: استفاده از روش‌های کدگذاری دقیق برای اطمینان از انسجام داده‌های کیفی.
روایی صوری و محتوایی ابزار پژوهش با بررسی و تأیید سؤالات توسط چند نفر از اساتید متخصص حوزه تعلیم و تربیت و روش تحقیق و اعمال اصلاحات پیشنهادی آنان برای اطمینان از تناسب، شفافیت و پوشش ابعاد مفهوم مورد مطالعه تأمین شد.
تعداد کل کدها: در این بخش برای محاسبه پایایی بازآزمون از بین مصاحبه‌های انجام گرفته، تعداد ۴ مصاحبه انتخاب شده و هر کدام از آن‌ها دو بار در یک فاصله زمانی ۱۴ روزه توسط پژوهشگر کدگذاری شده‌اند. تعداد کل کدها در دو فاصله زمانی ۱۴

روزه برابر ۴۹۲ کد، تعداد کل توافقات بین کدها در این دو زمان برابر ۲۲۴ و تعداد کل عدم توافقات در این دو زمان برابر ۳۴ کد است. پایایی بازآزمون مصاحبه‌های انجام شده در این تحقیق با استفاده از فرمول مذکور، ۸۹ درصد است و باید توجه داشت که این میزان پایایی بیشتر از ۶۰ درصد است.

جدول ۱. مشخصه‌های مصاحبه‌شوندگان

مصاحبه شونده	سن	جنسیت	رشته تحصیلی	سمت	سابقه کار
۱	۲۴	زن	آموزش ابتدایی	آموزگار پنجم	۵
۲	۳۶	زن	زبان و ادبیات فارسی	آموزگار اول	۱۰
۳	۲۴	زن	آموزش ابتدایی	آموزگار ششم	۶
۴	۳۴	مرد	آموزش ابتدایی	آموزگار چهارم	۵
۵	۴۳	زن	روان‌شناسی	مدیر	۱۲
۶	۴۹	زن	زبان انگلیسی	آموزگار سوم	۱۲
۷	۴۸	زن	زبان و ادبیات فارسی	آموزگار دوم	۱۸
۸	۳۰	مرد	علوم تربیتی	مدیر	۱۱
۹	۴۳	زن	علوم تربیتی	آموزگار پنجم	۹
۱۰	۳۲	زن	روان‌شناسی	آموزگار اول	۶
۱۱	۴۵	زن	برنامه‌ریزی درسی	آموزگار اول	۲
۱۲	۲۹	مرد	روان‌شناسی	آموزگار ششم	۷
۱۳	۵۰	زن	عرفان اسلامی	آموزگار چهارم	۱۸
۱۴	۳۵	زن	روان‌شناسی تربیتی	آموزگار سوم	۸
۱۵	۴۳	زن	روان‌شناسی	مشاور	۹

یافته‌ها

با توجه به هدف پژوهش (راهکارهای افزایش مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان) و تحقیقات انجام شده، نتایج حاکی از آن است که مدرسه، معلم، خانواده، دوستان، همسالان و ... در مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان موثر هستند. در این میان نمی‌توان از نقش معلم و مدرسه و خانواده چشم‌پوشی کرد؛ در همین راستا با پاسخگویی به سوال اول مصاحبه در رابطه با نقش مدرسه و معلم در افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان به نتایج زیر که در قالب جدول ارائه شده، رسیده‌ایم.

جدول ۲. راهبردهای افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان توسط معلم و مدرسه

کد فرد	گزاره‌های معنایی/کد گزاره باز	مضامین سازمان‌دهنده کدگزاره محوری	مضامین اصلی کدگزاره انتخابی
۱۳	معلم سعی کند به دانش‌آموزان آموزش دهد که در مدارس و کلاس درس به صورت مستقل عمل کنند و در کارهای آموزشی، فرهنگی، ورزشی و علمی با گروه‌های کلاسی رقابت کنند و مشارکت صددرصدی داشته باشند. گاهی اوقات به دانش‌آموزان اجازه می‌دهم برنامه‌های فرهنگی را خودشان طراحی کنند تا احساس مالکیت بیشتری داشته باشند. من همیشه دانش‌آموزان را تشویق می‌کنم که در مسابقات علمی و ورزشی شرکت کنند تا اعتماد به نفسشان بالا برود.	مشارکت دانش‌آموز در کارهای آموزشی، فرهنگی و...	مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های مدرسه
۵ ۱۲	تشویق معلم به دانش‌آموزان در مشارکت در کارهای مدرسه	تعامل در کارهای مدرسه	
۱۵	درخواست گزارشی از انجام فعالیت‌های واگذار شده: بعد از هر پروژه، از دانش‌آموزان می‌خواهم گزارشی درباره کارشان بدهند تا خودشان هم در جریان روند کار باشند. گاهی به صورت حضوری با هر دانش‌آموز صحبت می‌کنم و در جریان مشکلات و پیشرفت‌هایشان قرار می‌گیرم.	درخواست گزارش کار	مدیریت معلم بر فعالیت‌های دانش‌آموزان
۳	استمرار و اصرار معلم بر انجام درست و به موقع تکالیف: من همیشه بر تکالیف تأکید می‌کنم تا آن‌ها را به موقع و کامل انجام دهند.	اصرار بر انجام تکالیف‌های آموزشی	
۱	معلم باید در حد توان دانش‌آموزان به آن‌ها وظایف و مسئولیت‌هایی را بدهد و عواقب رعایت نکردن آن را به دانش‌آموزان گوشزد کند و فواید آن را به طور مستقیم و غیرمستقیم به آن‌ها بگوید. من سعی می‌کنم مسئولیت‌هایی مثل نظم دادن به کلاس یا مراقبت از وسایل مدرسه را به دانش‌آموزان بسپارم.	ارائه مسئولیت با توجه به توان دانش‌آموزان	واگذار کردن مسئولیت به دانش‌آموزان و نظارت بر کمیت و کیفیت فعالیت‌ها
۹	معلم می‌تواند با واگذار کردن مسئولیت به دانش‌آموزان در افزایش مسئولیت‌پذیری آن‌ها موثر باشد.	واگذار کردن مسئولیت به دانش‌آموزان	
۴	دوران مدرسه زمان ارزشمندی برای یادگیری مسئولیت‌پذیری است. مسئولیت‌پذیر بار آوردن کودکان بستگی به این دارد که در دوران کودکی تا چه اندازه به آن‌ها مسئولیت و نقش داده شود. وقتی مسئولیتی به دانش‌آموزان می‌دهم، برایشان توضیح می‌دهم که اگر وظیفه‌شان را درست انجام ندهند، چه پیامدهایی خواهد داشت.	واگذاری مسئولیت در مدرسه	

۱۴	مدرسه بعد از خانواده مهم‌ترین نقش را در مسئولیت‌پذیر کردن دانش‌آموزان دارد. معلم و کادر مدرسه با دادن مسئولیت‌های مختلف به دانش‌آموزان می‌توانند آن‌ها را مسئولیت‌پذیر کنند؛ مثل: نماینده کلاس بودن؛ مسئولیت دیدن تکالیف و ...	ارائه مسئولیت‌های مختلف	
۱۵	معلم می‌تواند با واگذاری فعالیت‌های بی‌خطر به دانش‌آموزان و اعتماد و صبوری بر فعالیت‌های واگذار شده، در مسئولیت‌پذیری آنان موثر باشد. با دادن مسئولیت‌های کوچک و بی‌خطر، به دانش‌آموزان کمک می‌کنم که اعتماد به نفس بیشتری پیدا کنند.	واگذاری فعالیت‌های بی‌خطر	
۷	معلم با عمل خود و حضور به‌موقع در کلاس درس می‌تواند الگوی عملی دانش‌آموزان باشد.	حضور به‌موقع معلم در کلاس	
۱ ۱۱	در ابتدا باید خود معلم مسئولیت‌پذیر باشد و مسئولیت‌پذیری را در اعمال و رفتار خود نشان دهد. من همیشه سعی می‌کنم سر وقت در کلاس باشم تا دانش‌آموزان بفهمند مسئولیت‌پذیری یعنی چه. رفتار من باید همیشه به‌گونه‌ای باشد که دانش‌آموزان احساس کنند می‌توانند از من یاد بگیرند.	مسئولیت‌پذیری در عمل و رفتار	الگو بودن معلم در مسئولیت‌پذیری
۱۰	ارائه الگوی مناسب مسئولیت‌پذیری: مسئولیت‌پذیری را باید خودمان به دانش‌آموزان نشان دهیم چراکه نمی‌شود فقط درباره‌اش حرف زد.	ارائه الگوی مناسب	
۱۵	معلم با ارائه تشویق‌های مادی و معنوی به‌صورت متناوب می‌تواند موثر باشد. من سعی می‌کنم وقتی دانش‌آموزی کار خوبی انجام می‌دهد، حتماً او را تشویق کنم.	تشویق مادی و معنوی	
۹	با دادن بازخورد به فعالیت‌بچه‌ها می‌توان در مسئولیت‌پذیری آن‌ها موثر بود. گاهی بازخوردهای من کمک می‌کند دانش‌آموزان بفهمند کجا باید بیشتر تلاش کنند.	بازخورد نسبت به فعالیت‌ها	ارائه بازخورد مثبت و منفی به دانش‌آموزان
۱۰	معنا دادن به کارهای خوب و کلام مثبت با دانش‌آموزان: رفتار مثبت و کلام دلگرم‌کننده، انگیزه آن‌ها را بسیار زیاد می‌کند.	رفتار درست با دانش‌آموز	
۱۱	معلم مفهوم مسئولیت‌پذیری را با توجه به پایه دانش‌آموزان در قالب نمایش، فیلم، تحقیق، کار و فعالیت در منزل آموزش دهد. برای دانش‌آموزان کوچک‌تر از نمایش و قصه برای آموزش مسئولیت‌پذیری استفاده می‌کنم. نشست‌های تربیتی با حضور مشاوران، کمک می‌کند دانش‌آموزان بهتر مفهوم مسئولیت را بفهمند.	آموزش مفهوم مسئولیت‌پذیری	آموزش مفهوم مسئولیت‌پذیری براساس سن دانش‌آموزان

۸	برگزاری نشست‌های تربیتی ویژه دانش‌آموزان با دعوت از مشاورین و مربیان توانمند. با انجام فعالیت‌های گروهی و تحقیق در منزل، دانش‌آموزان مسئولیت‌پذیری را تمرین می‌کنند.	نشست تربیتی	
---	---	-------------	--

با تحلیل جدول ۲، به ۱۵ کد باز دست یافتیم که شامل عبارتهای زیر می‌باشد: ارائه مسئولیت با توجه به توان دانش‌آموزان؛ واگذار کردن مسئولیت به دانش‌آموزان؛ ارائه مسئولیت‌های مختلف؛ واگذاری فعالیت‌های بی‌خطر؛ حضور به‌موقع معلم در کلاس؛ مسئولیت‌پذیری معلم در عمل و رفتار؛ ارائه الگوی مناسب؛ تشویق مادی و معنوی؛ بازخورد نسبت به فعالیت‌ها؛ رفتار درست با دانش‌آموز؛ آموزش مفهوم مسئولیت‌پذیری؛ مشارکت دانش‌آموز در کارهای آموزشی، فرهنگی و ...؛ مشارکت در کارهای مدرسه؛ درخواست گزارش کار و درنهایت اصرار بر انجام تکالیف. در ادامه با توجه به سوال دوم مصاحبه در رابطه با نقش خانواده بر افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، به نتایج زیر اشاره می‌شود:

جدول ۳. راهبردهای افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان توسط خانواده

کد فرد	تبیین مضامین	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین اصلی
۱۳	اعتمادبه‌نفس باید بالا برود تا مسئولیت‌پذیری تقویت شود.	تقویت اعتمادبه‌نفس	افزایش عزت نفس
۲	دادن اعتمادبه‌نفس موثر و بجا بسیار تاثیرگذار است.	دادن اعتمادبه‌نفس موثر	
۱ ۱۲	توجه و همدلی خانواده با دانش‌آموزان و آموزش مسئولیت‌پذیری از کودکی توسط خانواده.	آموزش مسئولیت‌پذیری	آموزش مفهوم مسئولیت‌پذیری از کودکی
۱۴	داشتن حیوان خانگی و سپردن مسئولیت‌های آن به دانش‌آموزان در مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان بسیار موثر است.	داشتن حیوان خانگی	واگذاری مسئولیت‌های حیوان خانگی به دانش‌آموزان
۳ ۷	واگذاری مسئولیت مناسب سن و توانایی دانش‌آموزان توسط والدین.	سپردن مسئولیت	واگذاری مسئولیت متناسب با سن
۱۵	واگذار کردن مسئولیت از دوران کودکی ۵-۲ سال و به تناسب افزایش مسئولیت در سنین بالاتر.	واگذاری مسئولیت از کودکی	
۹	دادن کارهایی که دانش‌آموزان از پس انجام آن برمی‌آیند تا انگیزه برای انجام مسئولیت در کودکان افزایش یابد.	واگذاری مسئولیت برای ایجاد انگیزه	
۶ ۸	قرار دادن دانش‌آموز در محیط واقعی و دادن مسئولیت بیشتر.	قرار دادن دانش‌آموز در محیط واقعی	
۴	مسئولیت‌پذیر بار آوردن کودکان به واگذاری مسئولیت به آنها وابسته است. گاهی خانواده با هدف راحتی کودک هیچ نقشی به او نمی‌دهند.	واگذاری نقش‌های مختلف	

۱۵	همراهی والدین با فعالیت‌های واگذار شده به دانش‌آموزان.	همراهی والدین در کارها	همکاری و توجه والدین به دانش‌آموزان
۳	توجه به افراد مسئولیت‌پذیر جهت تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری.	توجه والدین به دانش‌آموزان	
۱۴	همکاری پدر و مادر با دانش‌آموزان در مسئولیت‌پذیری بسیار موثر است.	همکاری خانواده در مسئولیت‌ها	
۴	معنا دادن به کارهای مثبت کودکان و تبادل کلامی مثبت با آن‌ها.	تبادل کلامی	
۷	دادن بازخورد توسط والدین پس از انجام مسئولیت واگذار شده.	دادن بازخورد توسط والدین به کارها	بازخورد و تشویق پس از انجام مسئولیت
۱۵	بازخورد به‌هنگام در پاسخ به فعالیت‌ها جهت تشویق به انجام بهتر و دوباره آن فعالیت.	دادن بازخورد برای انجام دوباره کارها	
۹	تشویق دانش‌آموزان و دادن بازخورد های مثبت بعد از انجام مسئولیت داده شده.	تشویق و بازخورد مثبت توسط خانواده	
۱۲	تشویق کودک توسط والدین و قرار دادن جایزه مشخص برای کودک به‌منظور انجام درست مسئولیت‌های واگذار شده.	جایزه برای انجام مسئولیت	

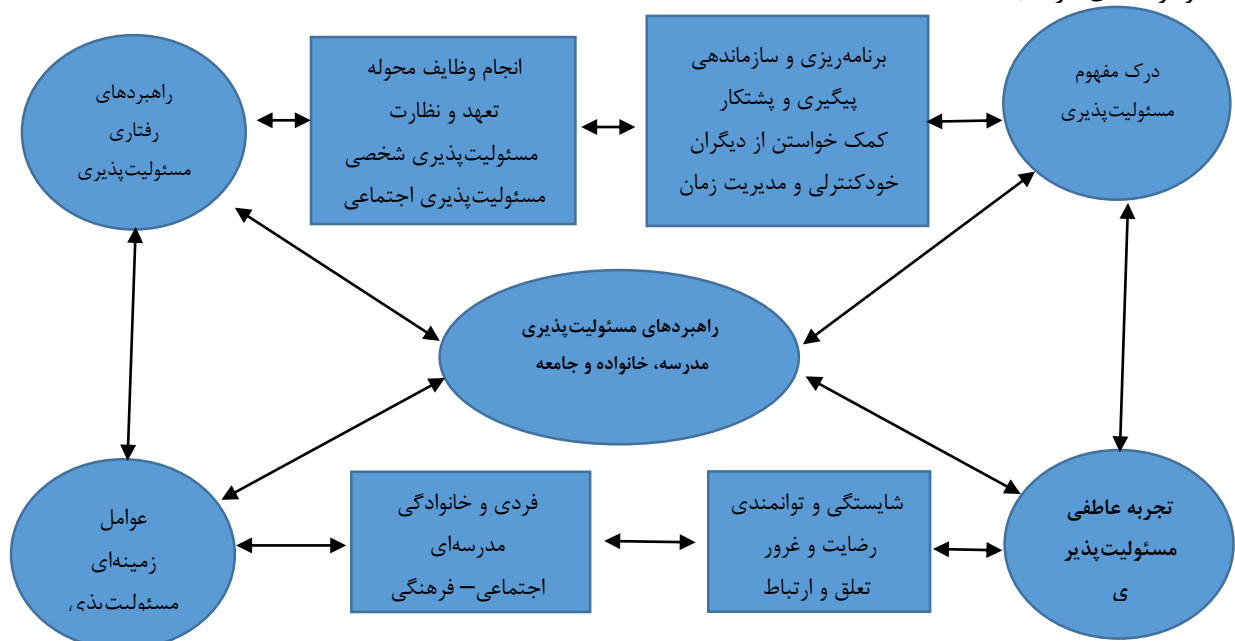
با توجه به تحلیل جدول ۳، به ۱۴ کد باز دست پیدا کردیم که شامل این موارد است: واگذاری مسئولیت؛ واگذاری مسئولیت از کودکی؛ واگذاری مسئولیت برای ایجاد انگیزه؛ قرار دادن دانش‌آموز در محیط واقعی؛ تقویت اعتمادبه‌نفس؛ دادن اعتمادبه‌نفس موثر؛ همراهی والدین در کارها؛ توجه والدین به دانش‌آموزان؛ همکاری والدین در مسئولیت‌ها؛ دادن بازخورد توسط والدین به کارها؛ دادن بازخورد برای انجام دوباره کارها؛ تشویق و بازخورد مثبت توسط خانواده؛ آموزش مسئولیت‌پذیری و داشتن حیوان خانگی. در نهایت با توجه به پاسخ‌های افراد به سوال سوم در رابطه با آثار و پیامدهای افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان در جامعه، به نتایج زیر اشاره می‌شود:

جدول ۴. نتیجه افزایش مسئولیت‌پذیری در جامعه

کد فرد	تبیین مضامین	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین اصلی
۶	باعث تربیت افرادی می‌گردد که در شغل و جایگاه خود، کار خود را خیلی خوب و موثر انجام می‌دهند و از پس مسئولیت‌های خود برمی‌آیند.	انجام درست کارها	انجام درست وظایف در تمامی جایگاه‌ها
۱۰	باعث صرفه‌جویی در وقت و سازماندهی بهتر کارها می‌شود.	سازماندهی کارها	
۳	هرکس در هر جایگاهی وظایف خود را به درستی انجام می‌دهد و از هرج‌ومرج در کل جامعه جلوگیری می‌شود.	انجام درست وظایف	
۱ ۱۲	باعث می‌شود فرد در هر شغل و سمتی که باشد وظایف خود را به بهترین شکل انجام دهد و تاثیرات آن در جامعه نمایان شود.	انجام وظایف به بهترین شکل	
۱۳	مسئولیت‌پذیری در پیشرفت جامعه تاثیر بسزایی دارد. هرچه مسئولیت‌پذیری بیشتر باشد جامعه مدرن‌تر می‌شود و به‌صورت صعودی حرکت می‌کند و باعث رونق و پیشرفت کشور می‌شود.	حرکت صعودی جامعه	

۹	به طبع وقتی دانش‌آموزان مسئولیت‌پذیر بار بیایند جامعه‌ای موفق، سالم و پیشرفته خواهیم داشت.	پیشرفت جامعه	پیشرفت کلی جامعه
۱۵	مسئولیت‌پذیری باعث توانمندی فردی و در نتیجه توانمند شدن افراد جامعه می‌شود که این افراد سبب توسعه خواهند شد.	توانمندی افراد	
۲	دانش‌آموزان آینده‌سازان جامعه ما هستند. افزایش مسئولیت‌پذیری باعث حس مفید بودن و خودباوری دانش‌آموزان می‌شود و در نتیجه منجر به شکل‌گیری حس مفید بودن دانش‌آموز در جامعه می‌شود.	شکل‌گیری حس مفید بودن و خودباوری	
۱۰	افزایش مسئولیت‌پذیری باعث داشتن روابط طولانی و محکم با افراد جامعه و پیدا کردن دوست خوب و سلامتی و آرامش ذهنی می‌شود.	برقراری روابط درست	
۱۴	دانش‌آموزان را برای زندگی اجتماعی آماده می‌کند؛ همچنین آن‌ها را تبدیل به یک شهروند خوب در جامعه می‌کند.	آماده ساختن دانش‌آموزان برای زندگی اجتماعی	تربیت شهروندان مطلوب
۱۵	باعث ایجاد احساس شهروندی، هویت شهروندی، تعهد به کار و جامعه، جامعه‌پذیری و همچنین حس مشارکت و همدلی می‌شود.	ایجاد هویت شهروندی	
۸	مسئولیت‌پذیری باعث می‌شود دانش‌آموز در آینده و در محیط شغلی و در ارتباطات اجتماعی خود انسانی منضبط و موفق باشد.	انضباط در آینده	
۴	پرورش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، بارزترین هدیه‌ای است که می‌توان به آن‌ها داد. این یعنی آن‌ها می‌توانند از خود مراقبت کنند و در آینده افرادی مسئولیت‌پذیر و متعهد باشند. در این صورت، نه تنها شخصی متعهد بار می‌آورد، بلکه از حجم زحماتی که شخص می‌تواند برای دیگران در آینده ایجاد کند، می‌کاهید.	مسئولیت‌پذیر و متعهد شدن در آینده	

با تحلیل جدول ۴ در رابطه با تأثیرات افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان در جامعه، به ۱۱ کد باز رسیدیم که به شرح زیر است: انجام درست کارها؛ سازماندهی کارها؛ انجام وظایف به بهترین شکل؛ شکل‌گیری حس مفید بودن و خودباوری؛ برقراری روابط درست؛ آماده ساختن دانش‌آموزان برای زندگی اجتماعی؛ ایجاد هویت شهروندی؛ حرکت صعودی جامعه؛ پیشرفت جامعه و توانمندی افراد جامعه.

مدل: نقشه مفهومی یافته‌های پژوهش پدیدارشناسی: واکاوی راهبردهای مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان

بحث و نتیجه‌گیری

طبق تحقیقات انجام شده برای یافتن راهبردهای افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، پی‌بردیم که علاوه بر تاثیر مدرسه در افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، نمی‌توان از نقش خانواده و والدین چشم‌پوشی کرد؛ در همین راستا به سه سوال پاسخ داده شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی در کلاس‌های درس، نه صرفاً مترادف با رعایت مقررات، بلکه به‌عنوان یک پدیده چندوجهی و معنایی در تجربه‌های معلمان نمود می‌یابد. تحلیل پدیدارشناسی داده‌ها نشان داد که معلمان، مسئولیت‌پذیری را در قالب رفتارهایی مانند انجام تکالیف به‌موقع، مشارکت فعال در کلاس، خودتنظیمی و پاسخگویی به وظایف اجتماعی در دانش‌آموزان تعریف می‌کنند. نتایج دشتی و همکاران (۱۴۰۱) و احمدی زمانی و همکاران (۱۳۹۸) که به یادگیری مشارکتی در افزایش مسئولیت‌پذیری اشاره کرده‌اند، با یافته‌های این پژوهش همخوانی دارد. در این پژوهش دریافتیم که یکی از عوامل تاثیرگذار در افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های مدرسه است. یکی دیگر از عوامل موثر، ارائه بازخورد مثبت و منفی به دانش‌آموزان است که موسوی و همکاران (۱۳۹۸)، طالبی مزرعه شاهی و همکاران (۱۴۰۱) و محمدی و همکاران (۱۳۹۹) نیز به این نتیجه دست یافتند. از دیگر عوامل تاثیرگذار، الگو بودن معلم در مسئولیت‌پذیری است که احمدی زمانی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود به این موضوع نیز اشاره کرده‌اند. علاوه بر این موارد، عوامل دیگری بر افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان موثر است که تا کنون به آن‌ها اشاره نشده است؛ از جمله: واگذار کردن مسئولیت به دانش‌آموزان و نظارت بر فعالیت آن‌ها؛ آموزش مفهوم مسئولیت‌پذیری بر اساس سن دانش‌آموزان و همچنین مدیریت معلم بر فعالیت آن‌ها. در نتیجه می‌توان با تشویق دانش‌آموزان به مشارکت در کارهای فرهنگی، آموزشی، حل تکالیف و ... در افزایش مسئولیت‌پذیری آن‌ها موثر بود؛ همچنین می‌توان با تشویق‌های مادی و معنوی، بازخورد مثبت به کارهای خوب و بازخورد منفی به کارهای اشتباه، مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان را افزایش داد. علاوه بر این موارد، عمل معلم به‌عنوان الگو و انجام رفتارهایی مثل حضور به‌موقع در کلاس درس، از عوامل بسیار تاثیرگذار است. همچنین می‌توان با واگذار کردن مسئولیت‌هایی به دانش‌آموزان مثل نماینده کلاس بودن، مسئولیت دیدن تکالیف همکلاسی‌ها و ... و نظارت معلم به انجام درست فعالیت‌های واگذار شده، در افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان تاثیر گذاشت. از دیگر عوامل موثر، آموزش مفهوم مسئولیت‌پذیری در قالب نمایش، فعالیت در منزل، فیلم و ... و مدیریت معلم بر فعالیت دانش‌آموزان مثل درخواست گزارش کار و استمرار و اصرار معلم بر انجام به‌موقع تکالیف است. همه موارد ذکر شده، نتایج حاصل از سوال اول پژوهش حاضر است.

یکی از الگوهای برجسته در داده‌ها، نقش تعامل اجتماعی و ارتباط معلم-دانش‌آموز بود. معلمان بر این باور بودند که مسئولیت‌پذیری، در بستر ارتباط عاطفی امن و اعتماد متقابل شکل می‌گیرد. هنگامی که معلمانی با سبک ارتباطی حمایت‌گرایانه و مشارکتی عمل می‌کردند، دانش‌آموزان انگیزه درونی بیشتری برای انجام مسئولیت‌های خود نشان می‌دادند؛ همانطور که دشتی و همکاران (۱۴۰۱)، محمدی و همکاران (۱۳۹۹)، رحیمی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۷)، حسینی و همکاران (۱۳۹۵) و Santoni & Mecacci (۲۰۲۱) به این نتیجه رسیدند که افزایش اعتمادبه‌نفس در افزایش مسئولیت‌پذیری موثر است. در نهایت به این نتیجه دست می‌یابیم که خانواده‌ها می‌توانند با دادن اعتمادبه‌نفس بجا و موثر در کارها، واگذار کردن کارهایی که کودکان با توجه به سنشان از پس آن برمی‌آیند نه وظایف فراتر از سن آن‌ها، بازخورد و تشویق برای انجام دوباره و بهتر کارها و مسئولیت‌ها، آموزش مسئولیت‌پذیری از کودکی و داشتن حیوان خانگی و رسیدگی به آن با توجه به نیازهایش، در افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان موثر باشند.

یافته‌های مبتنی بر سوال سوم پژوهش در رابطه با آثار و نتایج افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان در جامعه بود. در این زمینه به ۳ مضمون اصلی با عناوین انجام درست وظایف در تمامی جایگاه‌ها، تربیت شهروندان مطلوب و پیشرفت کلی جامعه دست یافتیم. به صورت کلی از این موارد به این نتیجه می‌رسیم که افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان موجب افزایش مسئولیت‌پذیری آن‌ها در بزرگسالی و در نتیجه انجام درست وظایف در جامعه می‌شود که موجب جلوگیری از هرج‌ومرج در جامعه، حرکت صعودی جامعه و پیشرفت آن در هر زمینه‌ای است. این نتایج با نتایج پژوهش محمدی و همکاران (۱۳۹۹)، رحیمی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۷)، حسینی و همکاران (۱۳۹۵) و Santoni & Mecacci (۲۰۲۱) همسو می‌باشد. یافته دیگر، اهمیت چارچوب‌های

یادگیری فعال بود؛ یعنی راهبردهایی که دانش‌آموز را در فرایند یادگیری درگیر کند؛ مانند کارهای گروهی، یادگیری مبتنی بر پروژه و فعالیت‌های مشارکتی. این راهبردها نه تنها موجب افزایش مسئولیت‌پذیری رفتاری شد، بلکه به رشد مهارت‌های خودتنظیمی اخلاقی و شناختی در دانش‌آموزان نیز کمک کرد.

برخلاف تصویری که در آن مسئولیت‌پذیری را صرفاً حاصل تنبیه و تشویق بیرونی می‌دانند، تحلیل تجربه معلمان نشان داد که پاداش‌ها و تنبیه‌های مادی در کوتاه‌مدت مؤثر بودند، اما در بلندمدت به ایجاد مسئولیت درونی نمی‌انجامیدند. در مقابل، بازخورد معنادار، گفت‌وگوی باز و تمرکز بر ارزش‌های اخلاقی توانست در شکل‌گیری پایدار مسئولیت‌پذیری نقش مؤثرتری ایفا کند. همچنین معلمان به چالش‌هایی مانند فشار زمانی، برنامه‌های درسی فشرده و تنوع توانمندی‌های دانش‌آموزان اشاره کردند که می‌تواند مانعی برای اجرای کامل راهبردهای مسئولیت‌محور باشد. بررسی معناشناختی تجربه‌ها نشان داد که معلمان برای غلبه بر این چالش‌ها به خلاقیت، انعطاف‌پذیری و بهره‌گیری از روش‌های تدریس فردمحور نیاز دارند.

در این پژوهش به دنبال راهکارهایی برای افزایش مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان بودیم. در پایان می‌توان از داده‌های جمع‌آوری شده به این نتیجه رسید که افراد مختلفی از جمله خانواده، معلم و مدرسه، دوستان و همسالان، افراد جامعه و ... در افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان مؤثر هستند، اما خانواده، مدرسه و معلم پررنگ‌ترین نقش را در این موضوع دارند. مدرسه و معلم می‌توانند با واگذاری مسئولیت‌های مختلف متناسب با سن دانش‌آموزان، تشویق به مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های گروهی، مدیریت و نظارت بر انجام فعالیت آن‌ها و ارائه بازخورد درست نسبت به فعالیت‌های محول شده، الگو بودن معلم و نشان دادن مسئولیت‌پذیری در کارها و آموزش مفهوم مسئولیت‌پذیری متناسب با سن و جنس دانش‌آموزان، در افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان بسیار مؤثر باشند. همچنین خانواده نیز می‌تواند با واگذار کردن مسئولیت متناسب با سن کودکان، دادن اعتماد به نفس بالا، موثر و بجا، همکاری با دانش‌آموزان در فعالیت‌های واگذار شده، بازخورد و تشویق درست برای فعالیت‌های محول شده، آموزش مسئولیت‌پذیری از کودکی و واگذاری مسئولیت‌های حیوان خانگی به کودکان، در افزایش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان مؤثر باشد. آموزش مسئولیت‌پذیری از کودکی، در انجام درست وظایف در بزرگسالی و در نتیجه پیشرفت جامعه در هر زمینه‌ای بسیار مؤثر است. چه خوب است که برای پیشرفت و آبادانی کشورمان، افراد از کودکی تحت تاثیر تربیت درست قرار گیرند؛ از کودکی بیاموزند که مسئولیت‌های خود را به درستی انجام دهند و برای انجام کارها به دیگران متکی نباشند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که معلمان دوره ابتدایی، راهبردهای متنوعی را برای تقویت مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان به کار می‌گیرند که ریشه در تجربه‌های زیسته، نگرش‌های تربیتی، شرایط مدرسه و زمینه فرهنگی دارند. این راهبردها شامل ایجاد فرصت برای تصمیم‌گیری، واگذاری مسئولیت‌های عملی، الگو سازی رفتاری، تقویت بازخورد مثبت و مشارکت دادن دانش‌آموزان در فعالیت‌های گروهی است. علاوه بر این، معلمان بر اهمیت فضای امن، تعامل مثبت و نقش خانواده در نهادینه‌سازی مسئولیت‌پذیری تأکید داشتند. این نتایج نشان می‌دهد که مسئولیت‌پذیری امری صرفاً آموزشی نیست، بلکه پدیده‌ای چند بعدی و زمینه‌مند است که نیازمند مشارکت فعال معلم، مدرسه و خانواده می‌باشد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران آموزشی با طراحی برنامه‌های توسعه حرفه‌ای برای معلمان و تدوین الگوهای بومی‌سازی شده تربیتی، از تقویت این مهارت حیاتی در دانش‌آموزان حمایت کنند. براساس تحلیل پدیدارشناسانه تجارب معلمان، می‌توان نتیجه گرفت:

۱. مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی بیش از آنکه یک رفتار قابل اندازه‌گیری صرف باشد، یک تجربه ارزشمند و معنایی است که در تعامل با محیط یادگیری و رفتار معلم شکل می‌گیرد.
۲. راهبردهای معلمان که بر تعاملات انسانی، گفت‌وگوی مشارکتی، آموزش ارزش‌ها و ایجاد فضای عاطفی امن متمرکز بود، بیشترین تأثیر را در پرورش مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان داشت.
۳. راهبردهای صرفاً رفتاری مانند تشویق‌های مادی یا نظام تنبیهی کارا، ممکن است در کوتاه‌مدت رفتار مطلوب ایجاد کند، اما عمیق‌ترین مسئولیت‌پذیری زمانی شکل می‌گیرد که دانش‌آموز خود به درک مفهوم وظیفه، تعهد و پاسخگویی رسیده باشد.
۴. معلمان برای تقویت مسئولیت‌پذیری نیازمند توانمندسازی حرفه‌ای، فضای مناسب مدرسه و حمایت مدیریت آموزشی هستند تا بتوانند راهبردهای کیفی تربیتی را در کلاس خود به کار گیرند.

۵. یافته‌ها تأکید می‌کند که پرورش مسئولیت‌پذیری نه صرفاً هدف آموزشی، بلکه یک فرآیند تربیتی مستمر است که نیازمند پشتیبانی ساختاری و فرهنگی در نظام آموزش ابتدایی می‌باشد.

برای بهبود و انسجام در زمینه واکاوی کیفی راهبردهای مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان دوره ابتدایی مبتنی بر رویکرد پدیدارشناسانه، پیشنهادهای کاربردی زیر ارائه می‌شود:

- توجه به تنوع تجارب: پژوهش‌های پدیدارشناسی بر تجربه زیسته افراد تمرکز دارند. در مورد مسئولیت‌پذیری، باید توجه داشت که این مفهوم می‌تواند بسته به عوامل مختلفی مانند زمینه فرهنگی، جنسیت، سطح اقتصادی-اجتماعی و حتی شخصیت دانش‌آموزان، معانی و مصادیق متفاوتی داشته باشد. بنابراین، در پژوهش‌های آینده باید به تنوع تجارب دانش‌آموزان با پیشینه‌های مختلف توجه کنند و از تعمیم‌های سطحی و کلیشه‌ای پرهیز نمایند. استفاده از روش‌های نمونه‌گیری هدفمند (برای مثال، نمونه‌گیری هدفمند حداکثری تنوع) و مصاحبه‌های عمیق و چندلایه با دانش‌آموزان، والدین و معلمان می‌تواند به غنی‌تر شدن یافته‌ها و افزایش اعتبار پژوهش کمک کند.

- بررسی نقش عوامل زمینه‌ای: مسئولیت‌پذیری یک ویژگی منفرد و ایزوله نیست، بلکه تحت تأثیر عوامل زمینه‌ای مختلفی شکل می‌گیرد. پژوهش‌های آینده باید به نقش عوامل زمینه‌ای مانند فرهنگ مدرسه، سبک تدریس معلمان، روابط بین دانش‌آموزان و حمایت خانواده در توسعه مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی بپردازند. این کار می‌تواند از طریق مشاهده میدانی، مصاحبه با ذی‌نفعان مختلف و تحلیل اسناد و مدارک مرتبط انجام شود.

- مقایسه رویکردهای مختلف: رویکرد پدیدارشناسانه یکی از رویکردهای مناسب برای واکاوی مفاهیم کیفی مانند مسئولیت‌پذیری است. با این حال، مقایسه یافته‌های حاصل از این رویکرد با یافته‌های حاصل از رویکردهای دیگر، مانند روایت‌پژوهی، نظریه زمینه‌ای و مطالعه موردی می‌تواند به درک جامع‌تر و عمیق‌تر از این مفهوم کمک کند. پژوهش‌های آینده می‌توانند با اتخاذ یک رویکرد ترکیبی یا مقایسه‌ای، نقاط قوت و ضعف هر رویکرد را در بررسی مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان مشخص کنند.

مشارکت نویسندگان:

میزان مشارکت نویسندگان در تدوین این مقاله به‌طور یکسان بود.

تشکر و قدردانی:

با تشکر از همه عواملی که در این مقاله ما را یاری رساندند.

تعارض منافع:

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

منابع

- آسمانی، امید و تابعی، سیدضیاء الدین. (۱۳۹۹). مبانی دینی مسئولیت‌شناسی و مسئولیت‌پذیری در نظام آموزشی. طب و تزکیه، ۲۹ (۴)، ۳۲۷-۳۱۶. https://www.tebvatazkiye.ir/article_129410.html
- احمدی زمانی، زهرا، گودرزی، اکرم و دیالمه، نیکو. (۱۳۹۸). مرور سیستماتیک عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان با تأکید بر نقش مدرسه. علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۷ (۱۳)، ۵۷-۲۳. <https://doi.org/10.30497/edus.2020.74912>
- اعتمادی، فائزه و جعفری هرندی، رضا. (۱۳۹۹). تاثیر آموزش هوش معنوی بر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه اول شهر قم در سال ۹۹-۱۳۹۸. مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۵ (۳ (پیاپی ۱۶))، ۳۲-۷. <http://qaiie.ir/article-1-654-fa.html>
- دشتی، نیر، پناه علی، امیر و آزموده، معصومه. (۱۴۰۱). اثربخشی آموزش مهارت‌های حل‌مسئله به روش شناختی-اجتماعی بر مسئولیت‌پذیری، سازگاری اجتماعی و خودتوانمندسازی اجتماعی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه. «زن و مطالعات خانواده»، ۱۵ (۵۶)، ۹۶-۱۰۶. <https://doi.org/10.30495/jwsf.2021.1922902.1537>
- حسینی، رضا، محمدی، رامین، نجفی، محمد و شریفی، مهدی. (۱۳۹۷). تاثیر آموزش مهارت‌های زندگی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان دوره ابتدایی. فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۵ (۱۸)، ۱۴-۱. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285516.1397.9.32.13.5>
- جلالی، مائده، چراغ ملایی، لیلا و خدابخش پیرکلانی، روشنگر. (۱۳۹۸). تاثیر بازی مبتنی بر هوش اخلاقی بر وجدان، خویشتن‌داری و مسئولیت‌پذیری اجتماعی کودکان با استعداد دبستانی. روان‌شناسی تربیتی (روان‌شناسی و علوم تربیتی)، ۱۵ (۵۴)، ۸۹-۵۹. <https://doi.org/10.22054/jep.2020.38713.2536>
- شیبانی فر، رضا، ذوالفقاری، علیرضا، محمدی جلالی، مجتبی و گودرزی، زهره. (۱۴۰۰). پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری براساس انگیزش تحصیلی و هوش هیجانی در میان دانش‌آموزان مقطع ابتدایی. بویش در آموزش علوم انسانی، ۷ (۲۵)، ۱۱-۱. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.27172260.1400.7.25.1.5>
- رحیمی‌نژاد، علی، فرح‌بخش، کیوان، بهرامی، فرید و فتاحی آذر، اسکندر. (۱۳۹۷). تجربه زیسته دانش‌آموزان از مدرسه شاد: یک مطالعه پدیدارشناسی. فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۱۴ (۴۹)، ۱۹۴-۱۷۱. <https://doi.org/10.22054/jep.2020.46348.2761>
- رئیس‌ خیرآبادی، غلامرضا، کریمی، فریبا و سعیدیان، نرگس. (۱۴۰۲). الگوی ارتقاء مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان مدارس ابتدایی. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، ۱۷ (۱)، ۸۲-۵۸. <https://civilica.com/doc/1847528>
- طالبی مزرحه شاهی، زری، مصدق، هادی و مبارکی، حمیده. (۱۴۰۱). تعیین رابطه برنامه درسی پنهان با مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان مدارس متوسطه. نظریه و عمل در تربیت معلمان (راهنماهای نوین تربیت معلمان)، ۸ (۱۳)، ۵۰-۲۳. <https://sid.ir/paper/1030038/fa>
- فولادچنگ، محبوبه، جوکار، حمیدرضا، و انجم شعاع، محمد رئوف. (۱۳۹۹). مهار روان‌شناختی والدین: پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری شخصی و سرزندگی تحصیلی. روان‌شناسی تحولی (روان‌شناسان ایرانی)، ۱۶ (۶۴)، ۴۲۴-۴۱۱. <https://sanad.iau.ir/journal/jip/Article/676235?jid=676235>
- منظمی‌تبار، فریبا و فضل پور، زهرا. (۱۴۰۲). بررسی رابطه بین سبک‌های فرزندپروری با مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان (مورد مطالعه دانش‌آموزان دختر پایه پنجم سطح شهر همدان). مجله روان‌شناسی و علوم رفتاری ایران. شماره ۳۴. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2141097/>

References

- Ahmadi Zamani, Zahra, Goodarzi Akram, and Dialmeh Niko. (2019). Systematic review of factors affecting students' responsibility with emphasis on the role of the school. *Educational Sciences from an Islamic Perspective*, 7 (13), 23-57. [In Persian]. <https://doi.org/10.30497/EDUS.2020.74912>
- Asemani, Omid, and Tabei, Seyyed Ziauddin. (2019). Religious foundations of responsibility and accountability in the educational system. *Medicine and Purification*, 29 (4), 316-327. [In Persian]. https://www.tebvatazkiye.ir/article_129410.html
- Aubert, I., Garrau, M., & de Latour, S. G. (2019). Iris Marion Young and Responsibility. *Critical Horizons*, 20 (2), 103-108. <https://philpapers.org/rec/AUBIMY>
- Brandenburg, D. (2021). Consequentialism and the responsibility of children: A forward-looking distinction between the responsibility of children and adults. *The Monist*, 104 (4), 471-483.
- Bugdayci, S. (2019). Examining personal and social responsibility levels of secondary school students. *Universal Journal of Educational Research*, 7 (1), 206-210. <https://doi.org/10.1093/monist/onab013>
- Cook-Sather, A. (2010). Students as learners and teachers: Taking responsibility, transforming education, and redefining accountability. *Curriculum inquiry*, 40 (4), 555-575. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8733.2010.00501.x>
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Sage publications. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2155979>
- Dashti, Nir, Panah Ali, Amir, Azmoudeh, Masoumeh. (2022). The effectiveness of teaching problem-solving skills through social-cognitive methodology on responsibility, social adaptation and social self-empowerment of female secondary school students. "Women and Family Studies", 15 (56). 96-106. [In Persian]. [10.30495/JWSF.2021.1922902.1537](https://doi.org/10.30495/JWSF.2021.1922902.1537)
- Dementiy, L. I., & Grogoleva, O. Y. (2016). The structure of responsibility of preschool and primary school age children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 233, 372-376. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.161>
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2018). *The SAGE handbook of qualitative research* (5th ed.). SAGE Publications. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3021766>
- Escartí, A., Wright, P. M., Pascual, C., & Gutiérrez, M. (2015). Tool for Assessing Responsibility-based Education (TARE) 2.0: Instrument revisions, inter-rater reliability, and correlations between observed teaching strategies and student behaviors. *Universal Journal of Psychology*, 3 (2), 55-63. https://www.hrpub.org/journals/article_info.php?aid=2421
- Etemadi, Faezeh, and Jafari Harandi, Reza. (2020). The effect of spiritual intelligence training on the responsibility of female students in the first year of high school in Qom in 2019-2020. *Applied Issues in Islamic Education*, 5 (3 (16th issue)), 7-32. [In Persian]. <http://qaiie.ir/article-1-654-fa.html>

- Fisher, A., & Tallant, J. (2019). Can teaching philosophy in schools count towards the Research Excellence Framework (UK). *Cogent Education*, 2 (1), 1066090. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2015.1066090>
- Foladchang, Mahboobeh, Jokar, Hamidreza, and Anjem Shoa, Mohammad Rauf. (2019). Parental psychological control: Predicting personal responsibility and academic vitality. *Developmental Psychology (Iranian Psychologists)*, 16 (64), 411-424. [In Persian]. <https://sanad.iau.ir/journal/jip/Article/676235?jid=676235>
- Hosseini, Reza, Mohammadi, Ramin, Najafi, Mohammad and Sharifi, Mehdi. (2018). The effect of life skills training on social responsibility of elementary school students. *Quarterly Journal of Research in Curriculum Planning* 5 (18), 1-14. [In Persian]. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285516.1397.9.32.13.5>
- Jalali, Maedeh, Cheraghmolaei, Leila, and Khodabakhsh Pirkalani, Roshanek. (2019). The effect of game-based moral intelligence on conscience, self-control and social responsibility of gifted elementary school children. *Educational Psychology (Psychology and Educational Sciences)*, 15 (54), 59-89. [In Persian]. <https://doi.org/10.22054/jep.2020.38713.2536>
- Johnson, M. (2020). Early childhood development and responsibility formation. *Child Development Research*, 2020, Article ID 1234567. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK310550/>
- Lee, S., & Kim, H. (2022). Challenges in fostering student responsibility: A qualitative study. *International Journal of Educational Research*, 108, 101738. <https://www.igi-global.com/gateway/chapter/337227>
- Monezadami Tabar, Fariba. Fazalpour, Zahra. (2024). Investigating the relationship between parenting styles and students' social responsibility (case study of fifth grade female students in Hamedan city). *Iranian Journal of Psychology and Behavioral Sciences*. Issue 34. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2141097/>
- Montuoro, P., & Lewis, R. (2018). Personal responsibility and behavioral disengagement in innocent bystanders during classroom management events: The moderating effect of teacher aggressive tendencies. *The Journal of Educational Research*, 111 (4), 439-445. <https://doi.org/10.1080/00220671.2017.1291486>
- Nash, R. A., & Winstone, N. E. (2017). Responsibility-sharing in the giving and receiving of assessment feedback. *Frontiers in psychology*, 8, 1519. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01519>
- Raisi Khairabadi, Gholamreza, Karimi, Fariba, Saedian, Narges. (2023). A model for promoting responsibility among elementary school students. *Quarterly Journal of Educational Leadership and Management, Islamic Azad University, Garmsar Branch*, 17 (1), 58-82. [In Persian]. https://journals.iau.ir/article_700490.html
- Rahiminejad, Ali , Farahbakhsh, Keyvan, Bahrami, Farid and Fathi Azar, Eskandar. (2018). Students' lived experience of a happy school: A phenomenological study. *Quarterly Journal of Educational Psychology* 14 (49), 171-194. [In Persian]. <https://doi.org/10.22054/jep.2020.46348.2761>
- Santoni de Sio, F., & Mecacci, G. (2021). Four responsibility gaps with artificial intelligence: Why they matter and how to address them. *Philosophy & Technology*, 34 (4), 1057-1084. <https://link.springer.com/article/10.1007/s13347-021-00450-x>
- Sheibanifar, Reza, Zolfaghari, Alireza, Mohammadi Jalali, Mojtaba, and Goodarzi, Zohreh. (2022). Predicting Responsibility Based on Academic Motivation and Emotional Intelligence Among

- Elementary School Students. *Journal of Humanities Education*, 7 (25), 1-11. [In Persian].
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.27172260.1400.7.25.1.5>
- Smith, J., & Brown, L. (2021). Developing responsibility in elementary education: A social-cognitive approach. *Journal of Educational Psychology*, 113 (2), 145-160.
<https://doi.org/10.4324/9781003162605>
- Talebi Mazra Shahi, Zari, Mosaddeq, Hadi, and Mobaraki, Hamida. (2022). Determining the relationship between the hidden curriculum and social responsibility of secondary school students. *Theory and Practice in Teacher Education (New Strategies for Teacher Education)*, 8 (13), 23-50. [In Persian]. https://journals.cfu.ac.ir/article_2336.html
- Voegtlin, C. (2016). What does it mean to be responsible Addressing the missing responsibility dimension in ethical leadership research *Leadership*, 12 (5), 581-608.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1742715015578936>